

**СЕКЦІЯ IV «ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА
ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ДЛЯ
ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ ХХІ СТОЛІТТЯ»****СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У СПІВПРАЦІ
З БАТЬКАМИ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ
БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ****Бобрицька В. І.,**

професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
історико-філософського факультету
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних
наук, професор.

Брик О. О.,

студентка групи 15 ЗПМГБ спеціальності
013 факультету педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова.

У статті аналізуються питання протидії булінгу в освітньому середовищі закладів освіти; обґрунтовується, що застосування системного підходу у співпраці з батьками з питань протидії булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти є рушійним важелем у розв'язанні означеної проблеми.

Ключові слова: булінг, протидія булінгу, освітнє середовище закладів початкової освіти.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. На даному етапі сучасна початкова школа проходить свій шлях становлення і реформування, в відповідності до вимог розвитку суспільства. Всі зміни, що відбуваються у системі освіти методологічно та нормативно обґрунтовуються у Законі України «Про освіту» [10], «Концепції Нової Української школи» [12] та Державному стандарті початкової освіти [8].

У Концепції «Нова українська школа» увага акцентується на побудові взаємин між педагогами, батьками та учнями на засадах педагогіки партнерства з метою перетворення батьків на помічників та співавторів освітнього процесу. Батьки потребують педагогічної допомоги, яку може надати їм педагог якісно нової генерації [12].

На даний момент проблема співпраці сім'ї та школи займає важливе місце в освітній системі. Батьки та вчителі не завжди знають, як правильно взаємодіяти, щоб досягнути певних позитивних результатів у розвитку дитини. Саме тому актуальним постало питання організації співпраці з батьками з питань попередження булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти. Важливим завданням початкової школи та батьків – є виховання толерантної, емпатійної та гармонійно розвиненої особистості.

Особливості поведінки дітей демонструють нам те, що у суспільстві з'явилося досить багато прикладів жорстокого поводження дітей по відношенню один до одного, саме тому, лише при ефективній співпраці батьків та педагогічних колективів це питання може бути вирішене.

Аналіз наукових досліджень. Суттєвий внесок у дослідження проблем підготовки майбутнього вчителя належить В. Андрущенко, В. Бондарю, В. Бобрицькій, Т. Олефіренку, О. Матвієнко та іншим. Зокрема, у роботах В. Бобрицької висвітлюються нагальні питання підготовки магістрів освітніх/педагогічних наук у закладах вищої освіти України [4; 5; 6; 15], аксіологічні аспекти підготовки педагога до професійної діяльності [3; 14] тощо.

Дослідження соціальних аспектів освітнього процесу належить О. Безпалько [2]; сутності співробітництва навчального закладу з батьками – Т. Валентьєвій [7]. Аналізу заходів щодо запобігання та протидії проявам насильства у закладах освіти присвячено колективна робота таких учених як В. Андрєєнкова, В. Байдик, Т. Войцях, О. Калашник [11]. Характеристика форм і методів подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі надаються А. Барліт, О. Барліт [1]. Визначення наслідків булінгу у школі належить С. Стельмаху [13]. Однак, незважаючи на значний потенціал наукових напрацювань учених і практиків, окреслення ролі застосування системного підходу у співпраці з батьками з питань протидії булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти не здійснено комплексно.

Метою статті є розкриття актуальних питань використання системного підходу до процесу співпраці з батьками з питань протидії булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Науковці [11] стверджують, що «булінг (цькування)» має тривожну тенденцію вияву в сучасному дитячому і молодіжному середовищі. За результатами дослідження Фонду ООН ЮНІСЕФ в 2017 році, більшість дітей в Україні (67 %) віком 11-17 років стикалися з булінгом впродовж останніх 3 місяців, і майже чверть від всіх опитаних дітей (24 %) були його жертвами. Так, до найбільш вразливої до булінгу категорії дітей входять сором'язливі, «замкнуті в собі», закриті для спілкування діти, які часто демонструють зразкову поведінку. Дуже часто ці діти піддаються цькуванню з боку однолітків за власний зовнішній вигляд, поведінку, переконання, і через різні життєві обставини, на які вони вплинути не можуть. При цьому тривожним є реакція дорослих на факти булінгу в дітей: найчастіше батьки і вчителі просто ігнорують цькування дітей (37

%), що тільки ускладнює проблему [11, с. 4].

За визначенням А. Барліт, О. Барліт, «булінг розуміється як утиск, цькування, дискримінація. Вказаний термін означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного, психологічного) з боку дитини або групи щодо іншої дитини або інших дітей» [1, с. 44].

Законом України «Про освіту» [10] дане точне визначення булінгу (цькування) – «це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [10].

Загалом булінг розглядається як довготривала та систематична агресія, і водночас як «підтип агресії», що може мати вигляд багатьох її форм – як фізичних, так і словесних. Процес булінгу передбачає деструктивну взаємодію між об'єктом булінгу і булером та включає неодноразовий соціальний або вербальний напад з боку осіб, які мають вищий соціальний статус, виявляється у тривалому, свідомому насильстві, спрямованому проти фізично слабшої і нездатної захиститися людини» [13, с. 431].

Тобто по суті булінг є проявом виду насильства над дітьми, і найчастіше це трапляється в дитячих колективах у школі, центрах розвитку. Саме тому питання організації співпраці батьків та педагогічних колективів у питаннях профілактики протидії булінгу є вкрай важливим та потребує підбору таких форм взаємодії, які будуть ефективними та результативними.

Проблема булінгу тривалий час зберігала форму закритої теми, яка реально існує, але не отримує статусу соціально-визнаного та науково-досліджуваного питання. Шкільний період життя дитини надзвичайно складний через поширеність психологічного насильства та високі ризики стати його жертвою. З одного боку функцію агресора в ставленні до дитини беруть на себе діти старшого віку, які допускають акти цькування дитини, з іншого боку, на жаль, існують навіть випадки булінгу з боку вчителів щодо учнів.

Питання булінгу закріплено і в документах міжнародного рівня. Головні положення, які пронизують майже всі міжнародні правові акти – це абсолютні заборони на жорстоке поводження з особою, перш за все з дітьми. Цей принцип не має порушуватись в жодній з ситуацій, без виключення. Але, на жаль, він порушується досить часто, різними способами

і в різних країнах.

Міжнародний принцип заборони усіх видів жорстокого поводження з людиною став одним з основних принципів національного законодавства України. Ратифікувавши основні міжнародні документи з прав дитини, Україна взяла на себе зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 19 Конвенції про права дитини вжити всіх заходів (законодавчих, адміністративних і просвітницьких) щодо захисту дітей від насильства у всіх його проявах, недбалого піклування, чи депривації [9, с. 92]. До Міжнародних правових документів, які спрямовані на подолання насильства над дітьми відносяться: Декларація прав дитини (20.11.1959); Конвенція про права дитини (20.11.1989).

Також досить важливим документом, який спрямований на подальший розвиток умов для захисту прав та інтересів дитини, є Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей» (від 3 серпня 2006 р). Ратифікація Конвенції є свідченням про готовність України дотримуватись міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав дітей, зокрема дітей, що постраждали від насилля. Правова база захисту дитини від насильства складається з Конституції України, відповідних кодексів України, законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, а також відомчих правових актів, державних програм. Національними правовими актами захисту прав дитини є: Закон України «Про охорону дитинства» (26.04.2001); Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (26.06.2001); Кримінальний кодекс України (1.09.2001); Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (15.11.2001); Указ Президента України від 5.05.2008 р. №411/2008 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» [2, с. 150].

Співпраця педагогічних працівників закладів освіти та батьків дітей молодшого шкільного віку на сучасному етапі є однією з найскладніших проблем. За ствердженням Т. Валентьєвої, «під співпрацею закладу освіти з батьками дітей розуміється процес, що передбачає рівність партнерів, поважне взаємоставлення взаємодіючих сторін з урахуванням індивідуальних можливостей. Це не просто взаємні дії, а спільна діяльність на основі взаєморозуміння, взаємодовіри, взаємопізнання, взаємовпливу» [7, с. 126]. Ефективність реалізації співпраці педагогів освітнього закладу і батьків учнів досягається завдяки дотриманню ними низки принципів: узгодження дій, гуманізму, відкритості, індивідуального підходу до кожної сім'ї, доцільності форм і методів співробітництва сім'ї та закладу освіти. При цьому мета

співробітництва педагогів з батьками полягає не лише у збагаченні знань про способи і методи сімейного виховання, а й досягнення єдності виховного впливу сім'ї й школи на дитину [7, с. 126-127].

До функцій закладів освіти в системі попередження, виявлення та припинення булінгу щодо дітей, відносяться: приймання заяв та повідомлень про випадки булінгу з дітьми; термінова (протягом однієї доби) передача інформації у письмовій формі до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення; вживання заходів до виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми у закладах освіти, притягнення до дисциплінарної відповідальності співробітників, учнів та інших осіб, які допускають жорстоке поводження з дітьми. У разі необхідності, адміністрація закладу освіти може залучати до справи про булінг соціального педагога, психолога, медичного працівника. При цьому адміністрація відповідає за не розголошення конфіденційної інформації щодо дитини, яка зазнала булінгу з боку інших осіб (учнів, вчителів, працівників школи).

Ефективними формами протидії булінгу в школі є використання різних методів та застосування спеціальних вправ, занять і тренінгів. Досить ефективною є індивідуальна робота, котра носить просвітницький, профілактичний, корекційно-розвивальний характер.

Захист дітей, забезпечення їх повноцінного розвитку – проблема, яка повинна розглядатися в педагогічному, психологічному, культурологічному та, безумовно, юридичному контекстах. Мова йде про закріплення певними законами та іншими нормативно-правовими актами чітко визначених правил, норм, стандартів і вимог щодо організації життєдіяльності дитини. Законодавчі, нормативно-правові акти щодо протидії булінгу в освітньому середовищі закладів освіти опираються на положення Конвенції про права дитини, Законів України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про освіту», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», Кримінального кодексу України.

Висновок. Питання використання системного підходу у співпраці з батьками з питань протидії булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти є дуже важливим, оскільки булінг негативно впливає на особистісний та емоційний розвиток дитини, спричиняє труднощі у стосунках з оточуючими, може проявлятися як у формі синців та порізів, тяжких травм,

так депресивними настроями, схильністю до адиктивної, девіантної, асоціальної поведінки. Саме тому важливо приділити увагу пошуку можливих шляхів урегулювання та профілактики даної проблеми, попередження насильства і жорсткого поводження з дітьми.

Перспективою подальших досліджень є аналіз продуктивного вітчизняного й зарубіжного досвіду щодо використання системного підходу при організації співпраці з батьками з питань протидії булінгу в освітньому середовищі закладів початкової освіти та створення ефективної програми співпраці батьків та педагогічних колективів з метою протидії булінгу в освітньому середовищі.

Джерела:

1. Барліт А. Ю., Барліт О. О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. *Горизонти освіти*. 2012. № 2. С. 44-46.

2. Безпалько О. В. Соціальна робота: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 351 с.

3. Бобрицька В.І. Аксиологічний дискурс ідеї педагогічної освіти в контексті запитів об'єднаної Європи. *Освітня політика: філософія, методологія, практика* / За ред. Є.М. Суліми, В.П. Андрушенка: Мін-во освіти і науки України, НПУ імені М.П. Драгоманова. Тематичний випуск: збірник наукових статей. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 156-160.

4. Бобрицька В. І. Професійна підготовка майбутнього вчителя в реаліях процесу реформування вищої освіти. *Наук. записки: НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2005. № 59. С. 14-24.

5. Бобрицька В.І. Особливості професійної підготовки майбутніх магістрів освітніх/ педагогічних наук у закладах вищої освіти України. *Гілея: науковий вісник. Спецвипуск «Молода наука-2020: соціально-педагогічні розвідки»: зб. матер. та доповідей II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (23 квітня 2021 року, м. Київ)*. К.: Видавництво «Гілея». 2021. С.25-26.

6. Бобрицька В.І. Професійна підготовка магістрів у галузі освіти в Україні: сучасні виклики, проблеми, знахідки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2017. Вип. 1(10). С. 20-23.*

7. Валентьева Т. І. Сутність, мета, принципи і форми співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(1). С. 121-128.

8. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

9. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль: Стереарт,

2014. 802 с.

10. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII; редакція станом на 21.11.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

11. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О., 2020. 196 с.

12. Нова українська школа : організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. / Т. М. Бабко, О. В. Банах, А. В. Вознюк, Г. А. Коломєць, Л. Г. Кудрик, О. М. Мельник. Київ: Вид. дім «Основа», 2020. 208 с.

13. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Слов'янськ: СДПУ, 2011. Вип. LVI. С. 431-440.

14. Bobrytska V.I. Planning and Implementation of Education Policy of Ukraine at the Present Stage of Civil Society Development. Materialy IX mezinarodni vedecko-prakticka konferencie «Moderni vymozenosti vedy – 2013» (27 ledna – 05 unora 2013 roku). Dil 32. Pedagogika: Praha. Publishing «Education and Science» s.r.o. P. 85-87.

15. Bobrytska V.I. Modern state policy of Ukraine in the area of higher education: peculiarities of normative and legal regulation. Materials of X International Scientific-Practical Conference «Modern European Science». Publishing House «Education and Science» s.r.o. (30.06-07.07.2014 p.). P. 60-63.